

دانش و ثبت و ضبط علم تشویق کردند^۵ و از ایجاد کانونهای فرهنگی و مجامع علمی از هیچ کوششی دریغ نورزیدند. ^۶ امام صادق(ع) فرمود: اکتب و بئ علمک فی اخوانک، فان مت فأورث کتبک اینک فانه یأتی علی الناس زمان هرج لا یأسون فیہ الا بکتبهم. یعنی بنویس و دانش و آگاهیهایت را در میان برادرانت نشر کن، و در آستانه مرگ کتابهایت را در نزد فرزندان به میراث بگذار، زیرا زمانی رسد درهم آشفته که مردم جز به کتابهایشان انس نگیرند.

امام حسن(ع)، فرزندان خود و برادرانش را جمع کرد و بدانها فرمود: هان اکنون شما خردسال هستید، زودا که بزرگسال شوید، پس دانش را فراگیرید و اگر بر حفظ آن و نقلش توان ندارید، بنویسید و در خانه ها حفظ کنید.^۷

عالمان و دانشوران این مکتب به پیروی از آموزه های قرآن و راهنماییهای پیشوایان الهی، کتابت را فریضه ای دینی تلقی کردند و بدین سان نگارش آثار و تدوین حقایق و کتابت تاریخ و حقایق دین از آغازین سده تاریخ اسلام در جامعه اسلامی آغاز گشت و در گذرگاه تاریخ دامن گشود و بسی گسترده و گسترده تر گشت. کتابت با زندگی عالمی در آمیخت. لحظه های حیات آنان از بام تا شام با دانش بود و کتابت و کتابخانه ها، به گونه های مختلف شکل گرفت: کتابخانه های شخصی، منطقه ای، عمومی و ... در خانه ها، مسجدها، خانقاهها، دارالعلمها، نظامیه ها، مدرسه ها و ...^۸

۱. سورة علق، آیه ۱.

۲. سورة قلم، آیه ۲.

۳. مصادر التراث العربی، ص ۹.

۴. بنگرید به: منیة المرید، ص ۹۹ به بعد؛ الکافی، ج ۱، ص ۴۰۳؛ وسائل الشیعه، ج ۱۸، ص ۶۳؛ سنن ابن ماجه، ص ۸۴؛ النص والاجتهاد، ص ۱۳، چاپ جدید.

۵. الکافی، ج ۱، ص ۴۲؛ بحار الأنوار، ج ۲، ص ۱۵۹.

۶. بنگرید به: تقیید العلم، ص ۸۹؛ نهج البلاغه، حکمت ۳۱۵؛ تدوین السنّة الشریفیة، ص ۱۴۴ به بعد.

۷. تاریخ دمشق (ترجمه الحسن علیه السلام)، ص ۱۶۷-۱۶۸.

۸. در شناخت این کوششها و تلاشها و مراکز فرهنگی و کتابخانه ها پژوهشهای درخور توجهی سامان یافته است که با بخشهایی از آن در این شماره آشنا می شوید.

سرمقاله

قلم، کتاب و کتابت، نمودها و نمادهای والای فرهنگ، تمدن و فرهیختگی جامعه ها، نسلها و امتهاست.

چندی و چونی فرهنگ و ارزشها و باورهای مردم را می توان با آثار مکتوب آنان دریافت و ارزش آنان را به دانش آنان دانست.

اسلام، دین دانش است و قرآن، آیین نامه فرهنگ، فرهیختگی، آگاهی و گسترش دیدوری و دانشوری.

گلبانک روحپرور و سپیده گشای قرآن، برای برکشیدن انسان به قلّه کمال، با تعلیم، قرائت و قلم آغاز شد و بدین سان جایگاه بلند و والای دانش و موقع فخیم کتابت و کتاب در این مکتب رقم خورد.^۱

خداوند بزرگ برای عظمت بخشیدن به قلم بدان سوگند یاد کرد^۲ و آن رانعمتی عظیم تلقی کرد. به گفته پژوهشگری: قرآن کریم نه تنها در تاریخ عقیده و باورها راه درخشانی گشود، بلکه در تاریخ آموزه های بشری نیز با گرامیداشت عالمان و ارج نهادن به اندیشوران و سوگند به نگاشته ها و قلم - که برترین ارجگذاری است - در پیشدیند انسان فروغ آفرید.^۳

رسول خدا(ص) نیز بارها عالمان را ستود و به دانشگاهستان ارج نهاد و مشعل افروزان و ادیبهای تاریکی را بزرگ داشت و همگان را به کتابت علم، استوارسازی دانش و ثبت و ضبط آگاهیها و آموزه ها فراخواند^۴ و فرمود: قیدوا العلم. یعنی دانش را (با نگارش) به بند کشید.

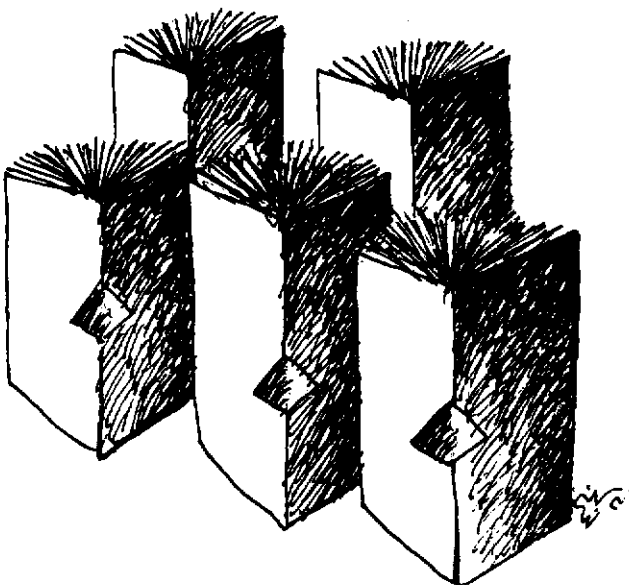
پیشوایان الهی نیز مسلمانان و شیعیان را بر فراگیری

فرهنگبان بزرگ و میراثدار جلیل القدر تشیع، علامه شیخ آقابزرگ تهرانی بود. کتابشناس سختکوش و فقیه و متفکر خستگی ناپذیری که با بیش از نیم قرن تلاش و درنوردیدن شهرها و آبادیها و کاوش و پی جویی طاقتفرسا در کتابخانه های عمومی و شخصی، نام هزاران کتاب شیعی را در اثر بی بدیلش، الذریعه الی تصانیف الشیعه، ثبت کرد و حماسه جاوید فرهنگ شیعه را رقم زد. از این روی این شماره را چونان یادمان بیست و پنجمین سالگرد آن بزرگوار نیز تلقی کرده ایم؛ با مقالاتی درباره وی، کتاب الذریعه و پیشنهادی درباره کتابشناسی شیعه.

(۲) به صورت طبیعی باید شماره ۳۰ در فروردین و اردیبهشت نشر می یافت، اما اکنون در بهمن و اسفند نشر می یابد، یعنی دو شماره در دو ماه، به جای چهارماه. این اقدام را از آن رو پسندیده دیدیم که شماره های مجله دقیقاً در یک سال قرار گیرد. سال ششم در سال ۷۴ و ...

(۳) مقالات و مطالب و بحثهای جالبی درباره کتاب، کتابخانه و فهرستنگاری گرد آمده بود که در این دو شماره مجال نشر نیافتند. همچنین برخی از گفتگوها از آن رو که آماده سازی نهایی آنها ممکن نشد، از نشرشان بازماندیم. امید داریم در شماره های بعدی صفحات مجله را با آن آذین بندیم.

والله من وراء القصد
آینه پژوهش

گو اینکه بسیاری از کتابها، کتابخانه ها و آثار عالمان در حوادث تلخ روزگار و در جریانهای فرهنگ ستیزانه شب پرستان و پاسداران جهل و تاریکی به تباهی رفت و کرسیهای درس، کتابها، نگاشته ها، کتابخانه ها و ... طعمه ویرانی و تباهی شد و بدین سان بخشی از قصه های پرغصه تاریخ رقم خورد، اما اکنون بازگویی حدیث آن همه تلاشها و کوششها در سامان بخشیدن به انبوه آثار مکتوب - چه آنچه از آنها فقط نامی مانده است و یا آنچه اینک در اختیار است - حدیثی است بس غرور آفرین و شکو هزاد.

حدود یک سال پیش بانیان مجله خبر برگزار می کنگره کتاب و کتابخانه در فرهنگ و تمدن اسلامی را که باید در شهریور ۱۳۷۳ برگزار می شد با شادمانی دریافتند. برای آنان که به خدمت کتاب و فرهنگ کمر همت بر بسته اند و به خدمتگذاری به خادمان کتاب و کتابخانه مباهی هستند، این خبر بسی مسرت آفرین بود. از این روی بر تهیه، تدوین و نشر شماره ای ویژه کتاب و کتابخانه و فهرست و فهرستنگاری همت ورزیدند که چونان هدیه ای در آستانه کنگره به فرهیختگان، فرهنگبانان و کتابدوستان عرضه کنند.

در زمان مقرر (شهریور ۷۳) کنگره برگزار نشد و با اینکه بخش عظیمی از مطالب شماره ویژه نامه فراهم آمده بود، از نشر آن تن زده شد.

بانیان کنگره (مسئولان بنیاد پژوهشهای آستان قدس رضوی) وعده داده بودند که کنگره در آغاز سال ۱۳۷۴ و به یمن میلاد باسعادت حضرت رضاع) برگزار می شود. از این رو در جهت استقبال از این تلاش نیک و اقدام خداپسندانه آثار بسیاری درباره کتاب، کتابخانه و فهرست و فهرستنگاری آماده شد، اما در زمان مقرر دوم نیز کنگره سامان نگرفت و برگزاری آن به شهریور ۱۳۷۴ موکول گردید.

آینه پژوهش، شماره ۲۹ و ۳۰ را ویژه مباحث کتاب، کتابخانه، فهرست و فهرستنگاری ساخت. اینک از آن رو که مطالب همه آماده و صفحه آرایی مجله نیز پایان پذیرفته است، تأخیر را روا ندانسته و به نشر آن اقدام می کنیم. با یادآوری این نکات:

(۱) سال ۷۳، بیست و پنجمین سال درگذشت